

Львова О. Л.

канд. юрид. наук,

старший наук. співроб. відділу теорії держави і права

Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України,

ІДЕОЛОГІЧНА ФУНКЦІЯ ПРАВА ТА ЇЇ РЕГУЛЯТИВНА РОЛЬ

Право нерозривно пов'язано з суспільною свідомістю, воно невіддільне від нього і йому як регулятору суспільних відносин притаманні певні функції. Здійснюючи ідеологічну функцію, право ніби вирішує «надзавдання», стає інструментом ідеології. С. Алексєєв вказував, що для розуміння ідеологічної ролі права істотно важливо, щоб воно виступало засобом, що виражає духовне життя суспільства, тобто є носієм його духовних, культурних і моральних цінностей. Процес розвитку сучасних суспільств показує, що роль права у вирішенні ідеологічних завдань поступово зростає. Постановка питання про ідеологічну функції права має на меті підкреслити його більш широкі соціальні можливості, його значну соціальну цінність.

Ідеологічна функція завжди займала важливе місце в системі функцій права. Вона зумовлюється його сутністю і існує об'єктивно як результат його дії в сучасному суспільстві, особливо в умовах пошуку нової парадигми розуміння права та його ролі в сучасному суспільстві.

Тоталітарне минуле нашої країни свідчить про відповідний ідеологічний вплив (тиск), під яким формувалися радянське законодавство, політика держави і правове життя усього суспільства. Ідеологічний фундамент наповнювався гаслами, які виспівували домінування державних інтересів над індивідуальними інтересами окремої людини, пріоритет політики над правом тощо.

І нині спостерігається слабкість ціннісно-ідеологічного фундаменту, на якому б будувалася правова політика держави. Зневажливе ставлення до ідеології (як це маємо сьогодні українському суспільстві, що відбилося навіть у новій Конституції України, ст. 15), на переконання М. Козловець, неконструктивне. Адже ідеологія, як підкреслює вчений, сприяє усвідомленню нацією своєї сутності, тотожності й цінності, вона є одним із основних вимірів єдності й національної ідентичності [2, с. 445].

Наша держава за часів правління В. Януковича фактично направлялася до авторитарних методів правління, за яких політика панувала над правом, а інтереси держави – над інтересами людини. О. Лукашова пише, що будь-які прояви пріоритету політики над правом і правами людини є свавіллям. Якими б привабливими не були політичні цілі, вони не можуть стати виправданням виходу за межі права, порушень конституційної законності, прав людини. Права людини, право в цілому покликані обмежувати політичне свавілля державної влади [3, с. 68].

Зміни, що відбуваються нині в ідеологічній сфері суспільства, не можуть не знаходити свого відображення в різних правових актах, які тим чи іншим чином зачіпають діяльність держави в духовному житті, оскільки ідеологія в першу чергу має стверджувати цінність права і тих благ, які вона захищає. Немає сумніву, що вплив держави на особистість не може будуватися виключно на примусі та насильстві. І саме ідеологія, що знаходить своє відображення у правових нормах, дозволяє забезпечити реальну єдність ціннісних орієнтацій індивіда і держави. Як приклад слід назвати прийняття 9 квітня 2015 р. Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їх символіки» [4].

Відповідно до ст. 2 даного Закону комуністичний та націонал-соціалістичний (нацистський) тоталітарні режими 1917-1991 рр. в Україні визнаються злочинними та такими, що проводили політику державного терору, яка характеризувалася численними порушеннями прав людини у формі індивідуальних та масових вбивств, страт, смертей, депортацій, катувань, використання примусової праці та інших форм масового фізичного терору, переслідувань з етнічних, національних, релігійних, політичних, класових, соціальних та інших мотивів, заподіяння моральних та фізичних страждань під час використання психіатрії у політичних цілях, порушень свободи совісті, думки, вираження поглядів, свободи преси та відсутності політичного плюралізму та у зв'язку з цим засуджуються як несумісні з основоположними правами і свободами людини і громадянина.

Отже, ідеологічні регулятивні механізми тісно пов'язані з правовим регулюванням суспільного життя. Право можна розглядати як матеріалізовану, легітимізовану ідеологію або правлячої еліти, або класу, або, нарешті, більшості суспільства. Уявлення про шляхи та кінцеві цілі розвитку суспільства і держави поступово трансформувалися в гранично чіткі і конкретні правові норми, що встановлені і охороняються державою. Тому, як наголошує А. Буховець, ідеологію можна розглядати і як предтечу права, як своєрідний правоутворюючий фактор.

Основним нормативно-правовим актом сучасної демократичної держави, що закріплює ідеологічну функцію, є Конституція, оскільки ідеологія означає систему поглядів, ідей, що характеризують ставлення до державного устрою, до прав, свобод, обов'язків громадян, участі їх у здійсненні влади; це і питання, пов'язані з формою правління, стратегічними завданнями держави, а також з волею народу. Тому Основний Закон держави можна розглядати як ідеологію, написану мовою права[1, с. 16-17].

Ідеологічна сила демократичних конституцій, їх цілеспрямований вплив на свідомість людей зумовлені також тим, що їх положення відображають закони суспільного розвитку, закріплюють на вищому законодавчому рівні сутність і цілі демократичної держави.

Ідеологічна функція відноситься до числа соціально-політичних функцій права. Її здійснення правом є найбільш очевидною випадках вирішення виховних завдань, пов'язаних не тільки зі зміцненням правосвідомості, а й інших форм суспільної свідомості (політичної, моральної). Виділення даної функції як самостійної іноді пояснюється в юридичній літературі необхідністю правового регулювання культурно-виховної діяльності держави. Право не стає простим вмістилищем будь-якої ідеології, а відображає, перш за все, ідеї панівного класу, думки якого «є в кожному епоху пануючими думками».

Отже, які основні ознаки ідеологічної функції права?

По-перше, ця функція є відображення правом певної ідеології конкретного суспільства: чи класової, чи загальнонаціональної, що дозволяє праву більш ефективно виконувати своє основне завдання –регулювати суспільні відносини.

По-друге, ця функція завжди спрямована на зміцнення ідеології політичних владних сил, причому не тільки правових їх переконань, а й інших поглядів та уявлень.

По-третє, ідеологічна функція характеризує право як прогресивний, або, навпаки, регресивний ідеологічний інструмент, що сприяє або перешкоджає розвиткові суспільства.

По-четверте, ідеологічну функцію можна розглядати в межах здатності права здійснювати зовнішній вплив, тобто її віднести до зовнішніх функцій права [5, с. 77].

Список використаних джерел:

1. Буховец А. Н. Идеологическая функция государства: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01; Академия управления МВД России. – М., 2002. – 20 с.
2. Козловець М. А. Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації: Монографія. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 558 с.
3. Лукашева Е. А. Права человека и политика // Право и политика современной России / [ред. Г. В. Мальцев]. – М. : Былина, 1996. – С. 57-92.
4. Проект Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їх символіки» № 2558 від 06.04.2015. [Електронний ресурс]: Офіційний веб-портал Верховної Ради України «Законотворчість». – Режим доступу:
http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=2558&skl=9.
5. Радько Т. Н. Об идеологической функции права // Вестник Саратовской государственной юридической академии. – № 4 (93). – 2013. – С. 72-78.